

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

123:1 • 2003

Statsrådet och genusordningen – Ulla Lindström 1954–1966¹

Av Mikael Sjögren

När Ulla Lindström tillträdde som statsråd i juni 1954 var det efter påtryckningar från det socialdemokratiska kvinnoförbundet om ökad kvinnorepresentation på alla nivåer inom SAP. Inom kvinnoförbundet var besvikelsen stor när Hildur Nygren, det andra kvinnliga statsrådet efter Karin Kock, tvingades avgå efter bara några månader som ecklesiastikminister i samband med att socialdemokraterna bildade koalition med Bondeförbundet 1951.² Regeringen behövde en kvinna att kunna visa fram för att dämpa kritiken mot en svag kvinnorepresentation, en kritik som statsministern Tage Erlander var väl medveten om.³

Ulla Lindström förblev sedan den enda kvinnan i regeringen mellan 1954 och 1966; hon var regeringens kvinna. Ulla Lindström var som kvinnligt statsråd unik, inte bara i Sverige utan också internationellt. Under 1950- och 1960-talen fanns det bara enstaka kvinnor i regeringsställning. I parlamenten världen över var kvinnorepresentation också svag.⁴

Som statsråd företrädde Ulla Lindström naturligtvis inte bara sig själv, utan också regeringen och det socialdemokratiska partiet. I riksdagsdebatterna är det särskilt uppenbart. Där framträder hon genom-

1. Artikeln har utarbetats inom ramen för forskningsprojektet "All makt utgår från (mans)folket? Kvinnors makt och kvinnors villkor i rikspolitiken 1921–1970" finansierat av FRN/Vetenskapsrådet.

2. Gunnel Karlsson, *Från broderskap till systemskap. Det socialdemokratiska kvinnoförbundets kamp för inflytande och makt i SAP*, Lund 1996, s 132ff.

3. Östen Undéns dagbok, Kungliga biblioteket (KB), Stockholm, 25/11 1953.

4. Melville E Currell, *Political Woman*, London 1974, kap 7.

Fil dr Mikael Sjögren, f 1961, är universitetslektor i socialt arbete vid Umeå universitet. Hans senaste publikationer är "Mellan privat och offentligt. Föreningen för Välgörenhetens Ordnanande i Stockholm kring sekelskiftet 1900", i Monika Janfelt (red), *Den privat-offentliga gränsen* (1999) och med Camilla Norrbin "Polisväsen, civilförsvaret och allt arbete med landshövdingeutnämningar är minsann inget roligt!" Om kvinnors arbete i riksdag och regering under 1950-talet", i Christina Florin & Lars Kvarnström (red), *Kvinnor på gränsen till medborgarskap* (2001).

Adress: Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet, 901 87 Umeå.

E-post: mikael.sjogren@socw.umu.se.

gående som ett statsråd som solidariskt försvarade den linje regeringen lagt fast i en fråga hon hade ansvar för, ofta med en speciell retorik med en kraftigt polemisk udd mot oppositionen.⁵ För att få en bild av synen på Ulla Lindström och hennes villkor får man gå till andra källor som dagböcker, tidningar och brev. En text där hon själv framträder är hennes politiska dagboksanteckningar från åren som statsråd. De är politiska i den mening att de i princip enbart rör det politiska arbetet. Privatlivet förekommer bara sporadiskt. Anteckningarna är förda med olika mellanrum, mycket beroende på hur stor arbetsbördan var. Ibland handlar det om sammandrag av veckors eller månaders arbete, ibland är anteckningarna dagliga. Delar av dagboksanteckningarna publicerades under uppseendeväckande former redan 1969 och 1970, bara ett par år efter hennes avgång 1966.⁶ Det var vid den tidpunkten inte vanligt att man avslöjade hur det gått till i regeringens inre arbete så snart efter sin avgång, vilket understryker hennes självständiga hållning.

Ulla Lindström arbetade utifrån de samtida förutsättningar och de föreställningar om framtiden som man kunde ha med 1950- och 1960-talens horisont. Denna artikel tar därför sin utgångspunkt i den historiska kontexten med det övergripande syftet att studera Ulla Lindström som statsråd. Metoden är biografisk, och här vill jag anknyta till Göran B Nilsson. Han hävdar att biografien är något av historievetenskapens spjutspetsforskning genom att den aktualiserar ett av kulturvetenskapens grundproblem, nämligen förhållandet mellan individ och struktur.⁷ Formuleringen är tillspetsad men andemeningen anknyter väl till artikelns syfte. Genom Ulla Lindström vill jag studera kvinnors makt och kvinnors villkor i rikspolitiken i 1950- och 1960-talens Sverige, hur individen möter strukturen.⁸ Vilka områden ansågs vara

5. Det visar en genomgång av hennes inlägg i riksdagen mellan 1954 och 1966 (*Riksdagens protokoll* FK & AK 1954–1966).

6. Ulla Lindström, *I regeringen. Ur min politiska dagbok 1954–1959*, Stockholm 1969 och Ulla Lindström, *Och regeringen satt kvar! Ur min politiska dagbok 1960–1967*, Stockholm 1970.

7. Göran B Nilsson, "Biografi som spjutspetsforskning", i Ronny Ambjörnsson, Per Ringby & Sune Åkerman (red), *Att skriva människan. Essäer om biografien som livshistoria och vetenskaplig genre*, Stockholm 1997, s 19.

8. Det finns en omfattande forskning om genus och medborgarskap. Se t ex Carole Pateman, *The Disorder of Women. Democracy, Feminism and Political Theory*, Cambridge 1989; Gisela Bock & Susan James (eds), *Beyond Equality and Difference. Citizenship, Feminist Politics and Female Subjectivity*, London 1992; Barbara Hobson & Anne Marie Berggren (eds), *Crossing Borders. Gender and Citizenship in Transition*, Stockholm 1997; Ruth Lister, *Citizenship. Feminist Perspectives*, London 1997; Rian Voet, *Feminism and citizenship*, London 1998; Linda K Kerber, *No Constitutional Rights to be Ladies. Women and the Obligations of Citizenship*, New York, 1998; Christina Bergqvist (red), *Likestille demokratier? Kjønng og politikk i Norden*, Oslo 1999; Barbara Hobson (ed), *Gender and Citizenship in Transition*, New

lämpliga för ett kvinnligt statsråd? Vilka gränser satte genusordningen för Ulla Lindström som politiker? Hur försökte hon bryta dem? Vilka strategier använde hon för att få politisk makt? Hur betraktades Ulla Lindström som politiker? Hur såg hon själv på sin situation?

Vägen till statsrådsposten

Ulla Lindström föddes 1909 in i en akademisk och politisk miljö. Fadern, Nils Wohlin, var framstående statistiker och riksdagsman under perioden 1919–1942 inom höger- och bondepartierna, samt tidvis som politisk "vilde". I högerministären Trygger 1923–1924 var han handelsminister och i Arvid Lindmans högerregering verkade han som finansminister 1928–1929. När Ulla Lindström var tio år gammal skilde sig hennes föräldrar. Hon växte sedan upp med sin mor, pianolärarinnan Gunilla Wohlin. Kontakten med fadern var knäpphändig efter föräldrarnas skilsmässa och det är svårt att se att han hade en direkt påverkan på hennes intresse för politik. Innan Ulla Lindström blev heltidspolitiker arbetade hon som lärare och journalist. Hon blev fil kand 1931 och tog folkskolläraryxamen 1933. De två första åren efter examen arbetade hon som folkskollärare. Under åren 1934–1946 var hon redaktör för *Sveriges folkskollärarynnors tidning*, 1937–1946 också för HSB:s tidning *Vår Bostad*. Ulla Lindströms politiska engagemang började under studentåren inom Stockholms arbetarekommun och den socialdemokratiska kvinnorörelsen. Hon var ordförande i Allmänna kvinnoklubben (s) i Stockholm 1935–1945 och ledamot av Stockholms stadsfullmäktige 1942–1945. 1946 invaldes hon i riksdagens första kammare för Stockholms stad, ett mandat som hon innehade fram till 1970. Mellan 1948 och 1969 var hon suppleant i den socialdemokratiska partistyrelsens verkställande utskott. 1947–1954 verkade hon som sakkunnig i handelsdepartementet. Från 1946 satt hon också med i flera statliga utredningar rörande konsumentfrågor, i två av dem som ordförande. Under åren 1947–1966 verkade Ulla Lindström också internationellt genom att hon ingick i den svenska FN-delegationen.⁹

York 2000; Christina Florin & Lars Kvarnström (red), *Kvinnor på gränsen till medborgarskap. Genus, politik och offentlighet 1800–1950*, Stockholm 2001.

9. Stig Hadenius, Björn Molin & Hans Wieslander, *Sverige efter 1900. En modern politisk historia*, Stockholm 1991, s 365f; *Tvåkammarriksdagen 1867–1970. Ledamöter och valkretsar*, band 1, Stockholm 1988, s 49 (Ulla Lindström) och s 338f (Nils Wohlin); Ruth Hamrin-Thorell, Ulla Lindström & Gunvor Stenberg, *Kvinnors röst och rätt*, Stockholm 1969, s 200; "Frid och fröjd och samarbete. Intervju med Ulla Lindström", *Arbetshistoria* 44-45:1987–1988, s 58ff.

Genusordningen

Med utgångspunkten att relationen mellan könen är en social konstruktion kan man tala om samhällets genusordning.¹⁰ Yvonne Hirdman definierar genusordningen som "det mänskliga fundament av praktiker, idéer, vanor, sexualitet och makt på vilket det övriga samhället reser sina byggnader, konkreta och abstrakta".¹¹ Genusordningen förändras över tid och i den historiska kontext Ulla Lindström verkade kan man urskilja en genusordning i förändring. Hon tillträdde som statsråd under 1950-talet, det årtionde som Yvonne Hirdman framhåller som det stora husmorsdecenniet.¹² Christina Florin och Bengt Nilsson beskriver 1950-talet som decenniet då hemmafrun var både ideal och verklighet i Sverige.¹³ Samhället var då, som Ylva Waldemarsson framhåller, inte konstruerat för kombinationen kvinna, arbetare och husmor.¹⁴ Normen byggde på en heltidsarbetande manlig familjeförsörjare och kvinnan som moder i hemmet.¹⁵ Denna utveckling bryts vid ingången till 1960-talet och det svenska samhället övergår i det Hirdman kallar för jämlikhetskontraktet. Då påbörjas utvecklingen mot tvåförsörjarfamiljen, kvinnors förvärvsfrekvens ökar och det uppkommer en debatt kring det som i tiden kallas könsroller.¹⁶

Ulla Lindström verkade inom den svenska arbetarrörelsens politiska gren, det socialdemokratiska partiet, ett parti som i flera studier beskrivits som patriarkalt. Kjell Östberg menar i sin undersökning av socialdemokratin och kommunalpolitiken fram till andra världskriget att socialdemokratin hade en patriarkal struktur där partiet, från arbetarkommuner och uppåt, leddes och dominerades av män och deras värderingar.¹⁷ Den svenska arbetarrörelsen

10. Att kön är en social konstruktion får idag betraktas som ett omdiskuterat, men väl etablerat, synsätt. Detta visar sig inte minst genom att etablerade svenska och internationella forskare som omfattar detta synsätt börjar sammanfatta och reflektera över utvecklingen av sina teorier. Se t ex Yvonne Hirdman, *Genus – om det stabilas föränderliga former*, Malmö 2001; Joan W Scott, *Gender and the Politics of History*, revised edition, New York 1999, kap 10.

11. Yvonne Hirdman, *Med kluven tunga. LO och genusordningen*, Stockholm 1998, s 8.

12. *Ibid*, s 154.

13. Christina Florin & Bengt Nilsson, "Something in the nature of a bloodless revolution...: How new gender relations became gender equality policy in Sweden in the nineteen-sixties and seventies", i Rolf Torstendahl (ed), *State Policy and Gender System in the Two German States and Sweden 1945–1989*, Uppsala 1999, s 33f.

14. Ylva Waldemarsson, "Att föra kvinnors talan. LO:s kvinnoråd 1947–67", i Christina Florin, Lena Sommestad & Ulla Wikander (red), *Kvinnor mot kvinnor. Om systemskapets svårigheter*, Stockholm 1999, s 98.

15. Yvonne Hirdman, "Kvinnorna i välfärdsstaten. Sverige 1930–1990", i *Kvinnohistoria*, Stockholm 1992, s 212.

16. Hirdman 1992, s 214f; Hirdman 1998, del II.

17. Kjell Östberg, *Kommunerna och den svenska modellen. Socialdemokratin och kommunalpolitiken fram till Andra världskriget*, Stockholm/Stehag 1996, s 248.

har alltså traditionellt varit manligt dominerad. Såväl den fackliga som politiska delen av rörelsen har ända in på 1980-talet varit starkt mansdominerad.¹⁸

Vilken plats har kvinnligt politiskt engagemang haft inom arbetarrörelsen? Christina Carlsson visar i sin studie av den tidiga socialdemokratin 1880–1910 att den kom att stödja en utveckling mot manliga familjeförsörjarlöner och ett hemmafrusystem inom arbetarklassen, medan de klassiska kvinnoemancipationskraven, till exempel kvinnlig rösträtt, kom att få en underordnad roll i den praktiska politiken. Carlsson framhåller också att SAP:s ledning betonade att arbetarklassens män och kvinnor hade gemensamma intressen.¹⁹ Gunnel Karlsson stödjer också denna uppfattning och menar att betoningen av det gemensamma klassintresset per definition gjorde det omöjligt att hävda att arbetarkvinnorna kunde ha andra intressen än sina män.²⁰ Ylva Waldemarsson framhåller i sin avhandling om LO:s kvinnoråd denna inställnings starka position också inom LO.²¹ Gunnel Karlsson menar att genombrottet för kvinnlig representation inom socialdemokratin inte kom förrän under 1970-talet, då jämlikhetsdebatten blev alltmer intensiv.²² Samtidigt började kvinnofrågan skiljas från klassfrågan. Yvonne Hirdman konstaterar att när regeringen 1972 tillsatte en delegation för att skapa rättvisa mellan könen valde den begreppet jämställdhet som mål istället för det till klassorättvisor knutna begreppet jämlikhet.²³

Vare sig vi benämner det kvinnoemancipation, jämlikhet eller jämställdhet har alltså frågan om kvinnligt politiskt engagemang inte haft en given plats på dagordningen inom den svenska arbetarrörelsen. Frågans vara eller icke vara eller dess prioritet på den politiska dagordningen har oftast ställts i motsättning till eller underordnats frågan om klass. Oförmågan att se genus som *ytterligare* en konfliktdimension, en orättvisa, något som behöver åtgärder utöver den allmänna strävan mot ett jämlikare samhälle, har uttryckts på många sätt inom arbetarrörelsen. Då Gunnar Sträng som socialminister 1954 införde Ulla Lindströms utnämning till statsråd i en inre cirkel i regeringen uttalade sina dubier om nyttan med ett kvinnligt statsråd över huvud taget "eftersom

18. Se t ex Waldemarsson 1999.

19. Christina Carlsson, *Kvinnoemancipation och kvinnopolitik. En studie av svensk socialdemokrati 1880–1910*, Lund 1986. Christina Carlssons resultat bekräftas också i Gunnela Björk, *Att förhandla sitt medborgarskap. Kvinnor som kollektiva politiska aktörer i Örebro 1900–1950*, Lund 1999.

20. Karlsson 1996, s 125.

21. Ylva Waldemarsson, *Kvinnor och klass – en paradoxal skapelseberättelse. LO:s Kvinnoråd och makten att benämna 1898–1967*, Stockholm 2000, kap 2.

22. Karlsson 1996, s 165ff.

23. Hirdman 2001, s 180.

vi ändå har deras kvinnornas stöd 100%igt” kan det ses som ett uttryck för just en sådan oförmåga att se ytterligare en konfliktdimension.²⁴ Vi inberäknar här nog både partiets kvinnor och män, strävande mot samma mål. Att en kvinna därför skulle tillföra något nytt var av denna anledning antagligen svårt att förstå sig för Gunnar Sträng, för att inte tala om att det skulle kunna finnas en intressekonflikt mellan partiets kvinnor och män. Först när kvinnor kommer in som politiska aktörer kan genus synliggöras. Därav vikten av kvinnlig representation. Hur var det då att vara kvinna i regeringen under 1950- och 1960-talen?

En kvinna i regeringen

1954 gällde 1809 års grundlag. I den låg rätten att utse personer till statsråd hos kungen. I realiteten var det dock statsministerns uppgift att välja ut de personer som skulle ingå i en regering. I sin egenskap av statsminister föreslog Erlander kungen att denne skulle utse en viss person till ledamot av regeringen, vilket kungen också alltid gjorde.²⁵ Vid tidpunkten för Ulla Lindströms inträde i regeringen var detta en vedertagen praxis som inte väckte någon diskussion, varken offentligt eller internt.²⁶ I praktiken var det alltså Erlanders eget beslut att utse statsråd. Personfrågorna diskuterades dock oftast inom regeringskretsen innan han fattade ett beslut.²⁷ Av dåvarande utrikesministern Östen Undéns dagbok framgår det att Erlander diskuterade frågan om en ny kvinna i regeringen med sina närmaste medarbetare under flera tillfällen under 1953 och 1954. Av Undéns anteckningar framgår det klart att det primära var att få in en kvinna i regeringen; person och arbetsområden kunde diskuteras. Detta gjorde också Erlander vid flera tillfällen med bland andra Undén, finansministern Per Edvin Sköld, socialministern Gunnar Sträng, handelsministern John ”Kinna” Ericsson och Sven Andersson, konsultativt statsråd. Diskussionerna är intressanta eftersom de visar på en ganska förutsättningslös inställning till vad som var lämpliga arbetsområden för en kvinna. Anstaltsfrågor, sjukhusväsendet, konsumentfrågor, ”vissa utrikesfrågor”, ”nordiska frågor”, barnavårdsfrågor och u-hjälpen nämndes i diskussionen. När det gällde lämpliga kandidater kan man istället se att det

24. Citatet är från Östen Undéns dagbok 29/5 1954. Biografiska uppgifter om Gunnar Sträng är tagna ur Hadenius, Molin & Wieslander 1991, s 370.

25. Olof Ruin, *I välfärdsstatens tjänst. Tage Erlander 1946–1969*, Stockholm 1986, s 106.

26. *Ibid*, s 115.

27. *Ibid*, s 115ff.

fanns en uppfattning om att skaran var begränsad. Förutom Ulla Lindström nämndes bara kvinnoförbundets ordförande Inga Thorsson och ordföranden i LO:s kvinnoråd Sigrid Ekendahl. En del statsråd ifrågasatte till och med om det var lämpligt med en kvinna i regeringen över huvud taget. Per Edvin Sköld menade att man hade haft dåliga erfarenheter av de tidigare två kvinnliga statsråden. Gunnar Sträng var, som vi sett tidigare, inte särskilt entusiastisk eftersom han menade att partiet ändå hade kvinnornas hundraprocentiga stöd. Strängs uttalande föreföll magstarkt även för Undén som markerat det med ett utropstecken (!) i sin dagbok. Sköld och Sträng böjde sig dock för Erlanders bestämda uppfattning att regeringen måste ha en kvinna.²⁸

När Tage Erlander i maj 1954 tillfrågade Ulla Lindström om hon kunde tänka sig att bli statsråd med ansvar för medborgarskapsärenden, barnavård och konsumentfrågor motiverade han det med att alla dessa ting ”låg väl till för en kvinna”.²⁹ Detta trots den relativt förutsättningslösa diskussionen om lämpliga sakområden före Ulla Lindströms tillträde som statsråd. Ulla Lindström skrev själv i sin dagbok att hon inte gillade anspelningen på könet.³⁰ Att det blev just Ulla Lindström som blev tillfrågad kan ha flera orsaker.³¹ Av de tre kvinnor som Tage Erlander haft i tankarna, förutom Ulla Lindström också Inga Thorsson och Sigrid Ekendahl, var hon kanske den minst kontroversiella. Inga Thorsson hade som kvinnoförbundets ordförande en given oppositionell roll inom partiet.³² Sigrid Ekendahl föll bort under diskussionerna sedan Tage Erlander ändrat uppfattning om henne, efter det att hon enligt statsministern ”visat dåligt omdöme” i vissa sammanhang.³³ Vad detta dåliga omdöme bestod i framgår inte, men Erlanders uppfattning beseglade uppenbarligen hennes chanser att bli statsråd. När det gällde Ulla Lindström

28. Östen Undéns dagbok 7/4 1953, 9/4 1953, 25/11 1953, 21/1 1954, 29/5 1954, 2/6 1954, Östen Undéns samling, KB, Stockholm. Biografiska uppgifter är tagna ur Hadenius, Molin & Wieslander 1991, s 369f, Gunnel Karlsson, *Manssamhället till behag?*, Stockholm 1990, s 53f samt *Tvåkammarriksdagen*, band 1, 1988, s 82.

29. Ulla Lindströms politiska dagboksanteckningar 31/5 1954, Ulla Lindströms samling, Riksarkivet (RA), Stockholm (i fortsättningen: UL dagbok).

30. UL dagbok 31/5 1954.

31. Den fortgående publiceringen av Tage Erlanders dagböcker kan komma att kasta nytt ljus över frågan om varför det blev just Ulla Lindström. De spridda anteckningar om Ulla Lindström som återfinns i de hittills publicerade volymerna rör tiden fram till 1951. Där återfinns en del starkt negativa omdömen om henne, vilket dock inte ger utrymme för några slutsatser eftersom det var många personer som behandlades negativt av Erlanders vassa penna. Se *Tage Erlander. Dagböcker 1945–1949*, utgivna av Sven Erlander, Hedemora 2001, s 92; *Tage Erlander. Dagböcker 1950–1951*, utgivna av Sven Erlander, Hedemora 2001, s 73, 107.

32. Om kvinnoförbundets förhållande till partiet se Karlsson 1996, s 25ff.

33. Östen Undéns dagbok 25/11 1953.

fanns det omständigheter som talade för henne. Som sakkunnig i handelsdepartementet var hon insatt i hur regeringsarbetet gick till, något som ibland brukade vägas in vid statsrådsutnämningar.³⁴ Värt att notera är också att Östen Undén och Ulla Lindström umgicks flitigt privat.³⁵ Detta stärkte antagligen hennes chanser att bli statsråd eftersom Undén inte underlät att argumentera för henne internt inom regeringen.³⁶

Den 4 juni 1954 svor så Ulla Lindström att ”stadsse vara min rätte Konung, den stormäktigste furste och herre Gustaf VI Adolf huld och trogen” och att ”med liv och blod försvara det konungliga väldet”.³⁷ När hon sedan som konsultativt statsråd installerade sig i det nya arbetsrummet låg det en heterogen samling ärenden från flera departement på hennes bord: Från justitiedepartementet ärenden rörande svenskt medborgarskap. Från utrikesdepartementet internationell hjälpverksamhet till u-länder, flyktingfrågor med mera. Från socialdepartementet det som rörde barnavård, allmänna barnbidrag, bidragsförskott, social hemhjälp, semester- och feriestöd till barnfamiljer. Från handelsdepartementet konsumentupplysning med Hemmens forskningsinstitut, varudeklarationsnämnden och den arbetande varudistributionsutredningen.³⁸

Ulla Lindström hade arbetat med konsumentfrågor i många år och ansågs av statsministern vara mycket kompetent på området. Att hon skulle få dem på sitt bord ansåg han därför vara lämpligt.³⁹ Dessutom ansåg Tage Erlander som vi sett tidigare att konsumentintresset med fördel kunde bevakas av en kvinna.

Medborgarskapsärendena omfattade 150–200 fall per vecka, i huvudsak baltiska flyktingar och nordiska medborgare som ville immigrera.⁴⁰ Arbetsuppgifterna ligger närmast dem som senare tiders invandrarministrar arbetat med, även om varken omfattning, handläggning eller problem är jämförbara. Inget i Ulla Lindströms dagböcker eller memoarer tyder på att immigrationsfrågorna skulle ha varit speciellt kontroversiella. Immigrationen ansågs heller knappast vara en fråga speciellt lämpad för en kvinna vid den här tiden,

34. Lindström 1969, passim och Lindström 1970, passim.

35. Under 1953–1954 finns det flera anteckningar i Östen Undéns dagbok som berättar om privata samtal och privat umgänge mellan Östen Undén och Ulla Lindström med familj. Se Östen Undéns dagbok 22/11 1953, 25/5 1954, 1/6 1954, 2/6 1954, 3/6 1954.

36. Östen Undéns dagbok 25/11 1953.

37. UL dagbok 4/6 1954.

38. Lindström 1969, s 24f.

39. Östen Undéns dagbok, 29/5 1954.

40. Lindström 1969, s 26.

snarast betraktades den nog som en inte speciellt viktig fråga. Anledningen till att den hamnade på Ulla Lindströms bord var förmodligen att andra konsultativa statsråd ville slippa de tidsödande medborgarskapsärendena.⁴¹ Av Östen Undéns dagbok kan man utläsa att de ville ha tid över ”till viktigare uppgifter”.⁴² Det innebär dock inte att man kan dra slutsatsen att Ulla Lindström fick ta ansvar för frågor som ingen annan ville ha på grund av att hon var kvinna. Liknande arrangemang förekom när nya manliga statsråd tilldelades arbetsområden. Seniora statsråd såg då sin chans att bli av med frågor som de tyckte var ointressanta eller orimligt arbetskrävande.⁴³

U-hjälpen var vid den aktuella tidpunkten ett relativt outvecklat område. Det kan därför knappast ses som varken ett speciellt manligt eller speciellt kvinnligt fält. Här kan man förmodligen återigen se frågor som hamnade på Ulla Lindströms bord eftersom det ansvariga statsrådet ville bli av med dem. Av utrikesministern Östen Undéns dagbok framgår det att han var angelägen om att få lämna ifrån sig just u-hjälpsfrågorna.⁴⁴ Detta hindrade inte att u-hjälpen som politikområde feminiserades i Norden under en period med Ulla Lindström som förebild; under flera år var de norska och finska regeringarna representerade av kvinnliga ledmöter i den nordiska ministerkommittén för u-landshjälp.⁴⁵

Frågorna som hörde under socialdepartementet bildade det komplex som gav Ulla Lindström den informella titeln ”familjeminister”. Frågorna kan sägas höra till det Lena Wängnerud kallar politikens andra sida, den omsorgspolitiska: socialpolitik, familjepolitik och sjukvård. Wängnerud har i sin undersökning av den svenska riksdagen under 1980- och 1990-talen visat att det är ett område som kvinnliga riksdagledamöter visar ett betydligt starkare intresse för än de manliga kollegorna, ett område som män dessutom gärna överlåter till kvinnor att sköta.⁴⁶ De omsorgspolitiska frågorna tillhör också de traditionellt kvinnliga, ”vårdande” områdena. Vård och omsorg har allt sedan det tidiga 1800-talet setts som ett passande område för kvinnor att arbeta med om de ska engagera sig i en verksamhet utanför hemmet.⁴⁷ Man kan här konstatera att omsorgspolitik ansågs vara ett lämpligt arbetsområde

41. Ibid, s 23.

42. Östen Undéns dagbok 25/11 1953.

43. Lindström 1969, passim och Lindström 1970, passim.

44. Östen Undéns dagbok 1/6 1954.

45. Lindström 1970, s 192.

46. Lena Wängnerud, *Politikens andra sida. Om kvinnorepresentation i Sveriges riksdag*, Göteborg 1998, s 151 ff.

47. Se t ex bidragen i Marja Taussi Sjöberg & Tinne Vammen (red), *På tröskeln till välfärden. Vålgörenhetsformer och arenor i Norden 1800–1930*, Stockholm 1995 och Monika Janfelt (red), *Den privat-offentliga gränsen. Det sociala arbetets strategier och aktörer i Norden 1860–1940*, Köbenhavn 1999.

för ett kvinnligt statsråd under 1950-talet. Ulla Lindström fick aldrig ett eget departement men blev ändå regeringens "familjeminister". Sociala frågor som rörde familj och barn lades på det kvinnliga statsrådets bord, en genusimpregnerad lösning. Ulla Lindström fick dessutom trots att hon själv var "skeptisk mot alla konstruktioner av familjedepartement, designerade för kvinnliga statsråd" fungera som en förebild även i detta sammanhang.⁴⁸ Med Ulla Lindström som modell tillsattes under 1950- och 1960-talen kvinnliga "familjeministrar" i Norge och Danmark. Där inrättades också speciella familjedepartement med kvinnliga departementschefer, där man försökte samla det som räknades som familjefrågor från övriga sakområden.⁴⁹

Att Ulla Lindström fick ansvara för de traditionellt kvinnliga, "vårdande" områdena ska dock inte ses som ett tecken på att hon var ett marginaliserat, maktlöst statsråd. Christina Bergqvist menar att det är viktigt att skilja på beslutsfattande positioner och traditionella kvinnoområden inom till exempel arbetslivet och hemmet där kvinnors arbete ofta hänger samman med låg lön och låg status. Hon menar att till exempel en kvinnlig socialminister inte utför ett traditionellt kvinnligt arbete utan ett traditionellt manligt och att hon har makt och auktoritet i kraft av sin position och sina befogenheter.⁵⁰ Även om man skriver under på ett sådant synsätt är det ett faktum att familjefrågorna blev betraktade som lämpliga för ett kvinnligt statsråd även efter Ulla Lindströms tid. Hennes efterträdare blev en kvinna, Camilla Odhnoff.⁵¹ Detta trots att statsministern själv var mot idén med en särskild familjeminister. Inför Ulla Lindströms avgång ur regeringen ville Tage Erlander rådgöra med henne om en lämplig efterträdare som familjeminister. Ulla Lindström motsatte sig emellertid att man skulle utse en sådan:

Jag ogillar hela idén med familjeminister och motiverade varför: familjefrågor är inget avgränsbart ämnesområde, kan godtyckligt tänjas till vad som helst, betraktas tillika som kvinnofrågor, blir ett "reservat" för kvinnliga statsråd. Se på Norge och Danmark, som fick uppslaget från Sverige och beteckningen som åsattes mig; de har sedan broderat ut temat till arbetsuppgifter åt var sitt kvinnliga statsråd.⁵²

48. UL dagbok 23/10 1960.

49. Lindström 1970, s 191ff.

50. Christina Bergqvist, *Mäns makt och kvinnors intressen*, Uppsala 1994, s 45 och 191f.

51. Lindström 1970, s 348.

52. UL dagbok 22/12 1966.

Statsministern reagerade häpet:

Verkligen? Därefter häpen som inför en upptäckt: – Jag är ju också *mot* att ha en särskild familjeminister! Har varit det sedan befolkningsutredningens dagar.⁵³

Tage Erlander verkar här både fångad och medskapande i en genusordning som han inte trodde på, men heller inte var mäktig att bryta.

Statsrådet och genusgränserna

När Ulla Lindström tillträdde som statsråd 1954 hälsades hon entusiastiskt av de socialdemokratiska kvinnorna. I kvinnoförbundets tidskrift *Morgonbris* kunde man läsa artiklar med de talande titlarna "Nu har vi fått med en av våra egna" och "Vi är glada åt Ulla".⁵⁴ Kvinnoförbundets stöd för Ulla Lindström fortsatte under hela statsrådsperioden och i *Morgonbris* hyllades hon med jämna mellanrum. Hon var, som den socialdemokratiska riksdagsledamoten Nancy Eriksson skrev i en artikel 1959, "Kvinnornas minister".⁵⁵

De socialdemokratiska kvinnorna stöttade Ulla Lindström och pläderade för henne, som i december 1961 då Ulla Lindström antecknar i sin dagbok:

Av Nancy Eriksson har jag också fått höra att den kvinnliga riksdagsgruppen, medan jag var i New York har uppvaktat Erlander med anledning av några tidningsuppgifter, att Aspling, skulle in i regeringen och bli ny socialminister vid den regeringsombildning som sker när Undén avgår. Jag hade inte varit nämnd i tidningarna men inför Erlander hade kvinnornas förespråkare framhållit att det var på tiden att han gav Ulla Lindström ett eget departement och att socialdepartementet skulle passa. Av Nancys andrahandsbeskrivning att döma hade Tage Erlander förefallit som om en sådan tanke aldrig snuddat vid honom tidigare och hade med förvåning frågat de uppvaktande: Men passar hon för administrativa uppgifter? Skulle hon vilja? Det vet vi inte, hade de svarat, men vi vill. ⁵⁶

Nu eftertraktade inte Ulla Lindström, enligt egen utsaga, socialministerposten. Utvecklingen av u-hjälpen ville hon inte släppa ifrån sig då, men rent principiellt sympatiserade hon starkt med förslaget, eftersom hon menade att

53. Ibid.

54. Signaturen "Kompisen", *Morgonbris* 1954:7–8, s 12; Anna Rudling, "Vi är glada åt Ulla", *Morgonbris* 1954:7–8.

55. Nancy Eriksson, "Kvinnornas minister", *Morgonbris* 1959:9. Biografiska uppgifter om Nancy Eriksson är tagna ur *Tvåkammarriksdagen 1867–1970*, band 1, Stockholm 1988, s 81f.

56. UL dagbok 13/12 1961.

det syftade till att "underminera en smula de förutfattade meningar om kvinnokönet, som även mina älskliga manliga kolleger är inpyrda av [...]".⁵⁷

Ulla Lindström misströstade själv ofta om arbetarrörelsens oförmåga att ta tillvara kvinnornas kompetens i det politiska arbetet. "Att man ännu inte begriper, att kvinnorna är arbetarrörelsens stora reserv, gör mig bra nedslagen ibland", skrev hon i sin dagbok den 9 juni 1958. Detta apropå valresultatet i 1958 års nyval till andra kammaren, där hon tyckte att partiet hade glömt bort kvinnorna, både som väljare i valanalysen och valda som riksdagsmän.⁵⁸

Kvinnlig representation innebar under Ulla Lindströms tid som statsråd ofta att det räckte med just *en* kvinnlig representant som skulle företräda alla kvinnor. En kvinna skulle ibland också finnas med bara för att någon annan utsett en. Ett exempel var när socialdemokraterna skulle tillsätta en förhandlingsdelegation för koalitionsförhandlingarna med Bondeförbundet efter andrakammarvalet 1956. Då ändrade Tage Erlander den tänkta sammansättningen så att en kvinna fick plats även i den socialdemokratiska delegationen med motiveringen att "husmödrarna bör ha en representant i delegationen".⁵⁹ Det var en helt ovidkommande synpunkt enligt Ulla Lindström, som också var statsministerns förslag på representant. Den egentliga anledningen var att ordföranden för Svenska landsbygdens kvinnoförbund hade fått plats i Bondeförbundets förhandlingsdelegation. Ulla Lindström lyckades också få kvinnoförbundets ordförande Inga Thorsson vald som representant istället för sig själv med motiveringen att det var kontakten utåt mot kvinnopinionen i partiet som var viktig. På så sätt tyckte hon att det kom något meningsfullt ut av en aktion som hon misstänkte egentligen var igångsatt enbart för att det inte skulle se illa ut.⁶⁰

Ulla Lindström var ensam kvinna i regeringen under hela sin statsrådsperiod, ett faktum som hon hade svårt att acceptera och som hon arbetade aktivt för att ändra på. I september 1958 reflekterade hon i dagboken över svårigheten att få in mer än en kvinna i regeringen. Ulla Lindström såg kvinnoförbundets Inga Thorsson som välmeriterad och förtjänt av en statsrådspost, men i regeringen "där förefaller man belåten med att ha kvinnorepresentationen löst med en konsult av min typ – och en enda".⁶¹ Det var inte första gången hon tänkte sig Inga Thorsson som statsråd. Under Ulla Lind-

57. Ibid.

58. UL dagbok 9/6 1958.

59. UL dagbok 9/10 1956.

60. Ibid.

61. UL dagbok 20/9 1958.

ströms statsrådstid ombildades regeringen flera gånger i samband med att enskilda statsråd övergick till andra sysselsättningar eller som i oktober 1957 då socialdemokraterna och bondeförbundet avbröt sitt regeringssamarbete. Ulla Lindström argumenterade vid många av dessa tillfällen för en utökad kvinnorepresentation i regeringen, vilket ibland ställde frågan om lämpliga arbetsområden på sin spets. Den 21 oktober 1957 diskuterade de socialdemokratiska statsråden personuppsättningen i en eventuell socialdemokratisk ministär efter den rödgröna koalitionen upplösning. Ulla Lindström pläderade för en utökad kvinnorepresentation. Var det så otänkbart med ännu en kvinna i regeringen, frågade hon retoriskt i ett brev till statsministern samma dag. Hon hade där argumenterat för ytterligare ett kvinnligt statsråd bland annat utifrån det faktum att proportionellt till de socialdemokratiska kvinnornas riksdagsrepresentation (13 procent) skulle två av de 16 regeringsmedlemmarna kunna vara kvinnor. Ett tänkbart område var hälsovårdsfrågorna och ett tänkbart namn Inga Thorsson. Tage Erlander hade dock inte hunnit läsa brevet och blev märkbart brydd när frågan kom upp i diskussionen. Han skruvade sig och antydde att Inga Thorsson kanske behövde litet mer administrativ vana, till exempel genom att knytas till kanslihuset först. Statsministern blev uppenbarligen tagen på sängen och hade svårt att argumentera mot ytterligare en kvinna i regeringen.⁶² Av Ulla Lindströms dagbok kan man i detta sammanhang klart utläsa var gränsen gick för vilka arbetsområden som ansågs vara lämpliga för ett kvinnligt statsråd:

Och än värre blev det när Östen Undén som saknar alla fördomar mot kvinnor, troskyldigt kastade fram att "kunde inte Ulla ta inrikesministerposten, så kunde Inga Thorsson överta Ullas nuvarande arbetsuppgifter." Denna överraskande propå konsternerade Erlander därhän, att han förföll till rena barnkammarundanflykter. "Polisväsen, civilförsvar och allt arbete med landshövdingeutnämningar är minsann inget roligt", svarade han skämtsamt och i tonen låg en vädjan till den egensinniga flickan att för guds skull inte hoppa på ett så huvudlöst förslag. Det gjorde hon inte heller. Hon var nog elak – eller snäll? – att inte kommentera kommentaren. Jag vill ju inte alls bli inrikesminister.⁶³

Det finns ingenting som tyder på att Ulla Lindström talade i egen sak när hon argumenterade för en ökad kvinnorepresentation i regeringen, men det före-

62. UL dagbok 21/10 1957.

63. Ibid.

kom spekulationer i pressen om spel bakom kulisserna för att gynna Ulla Lindströms karriär. Hösten 1955 skriver Ulla Lindström i sin dagbok att det förekommit insinuationer i vissa tidskriftskåserier att Östen Undén och Ulla Lindström tillsammans förberedde marken för Ulla Lindström som Undéns efterträdare. Det är inte sant, skriver hon. Dessutom skulle det vara kontra-produktivt ur kvinnosynpunkt:

Det skulle vara alldeles meningslöst att försöka bryta fördomarna mot kvinnor på ledande poster genom att sätta in en stöt mot fördomarnas allra heligaste: den grundmurade känslan hos allmänheten att en utrikesminister skall vara en fast klippa, en man att luta sig mot när krig och elände svallar runt våra kuster.⁶⁴

Hon kunde dock inte heller acceptera att kvinnor enbart skulle vara hänvisade till speciella frågor:

Men i princip kan jag naturligtvis inte godtaga att kvinnorörelsens regeringsrepresentation för all framtid begränsas till hem- och familjefrågor såsom det enda för kvinnor naturliga intresseområdet. Den breddning av kvinnornas politiska aktivitet över hela fältet av samhällsfrågor, som nu pågår för fullt, skulle onekligen hämmas, om den föreställningen blev rotfast att det räcker med att det finns en kvinna i regeringen, som pysslar med barnavård och angränsande sociala ting. Herrarnas resone-mang tål inte att det skrapas på det.⁶⁵

I Ulla Lindströms dagbok återkommer kommentarer om regeringen och det socialdemokratiska partiets oförmåga att öka den kvinnliga representationen i politiken. Oftast är kommentarerna ironiska om de kvinnliga politikerna som "manssamhällets gisslan"⁶⁶ eller upprörda över "partiets evinnerliga nonchalans mot kvinnorna".⁶⁷ Bitterhet lyser i stort sett med sin frånvaro utom vid ett tillfälle, den 6 augusti 1962. Tage Erlander hade då ett samtal med Östen Undén och Ulla Lindström angående Inga Thorssons framtid. Thors-son som vid den aktuella tidpunkten var socialborgarråd i Stockholm hade, efter diverse kontroverser inom stadshusledningen, beslutat sig för att avgå. Hon var kontroversiell och stridbar inom det socialdemokratiska partiet samtidigt som hon var betydelsefull i egenskap av kvinnoförbundets ordförande, och Tage Erlander kände ett ansvar för hennes framtid. Till Ulla Lindströms

64. UL dagbok September–oktober 1955.

65. UL dagbok 21/10 1957.

66. UL dagbok 28/9 1962.

67. UL dagbok 15/9 1962.

stora vrede var det dock inte tal om att ta in Inga Thorsson i regeringen. Det Erlander hade tänkt sig var istället en ambassadörspost.⁶⁸ I hennes dagbok lyser bitterheten mot partiet igenom:

När jag stängt dörren bakom mig efter detta samtal hade jag en besk smak i munnen. Här skulle man exportera den dugligaste ordförande som partiets största sidoorganisation någonsin haft, fullt jämförlig vad kapaciteten beträffar med flertalet manliga statsråd. Och man tar inte vara på henne, fast en regeringsombildning är i sikte. Varför har vi ett kvinnoförbund som fogligt arbetar för detta mansparti och – fast stort och starkt – inte ställer krav som partiet måste böja sig för.⁶⁹

Regeringens oförmåga att lyfta fram kvinnor till ledande poster sågs av Ulla Lindström som ett strukturellt problem. Kvinnor och män bedömdes efter olika måttstockar baserade på en osynlig men ständigt närvarande genusordning där de manliga kollegerna med automatik ofta diskuterade kvinnliga kandidater på ett mer nedlåtande sätt än de skulle göra om det gällde en man: "De är inte själva medvetna om nedlåtenheten. Det är detta jag blir så beklämd över", skriver Ulla Lindström i sin dagbok.⁷⁰ Någon utsikt till förändring såg hon inte heller: "Förutfattade meningar och olika måttstock tillämpas på kvinnor – i evighet, amen."⁷¹

Med Ulla Lindström i regeringen testades också gränserna för vilka arbetsområden som ansågs vara lämpliga för ett kvinnligt statsråd. Hon stötte på patrull när hon klev in på andra områden än de egna. När hon skulle sitta som ordförande i den tillförordnade regering som styrde landet under semesterperioden 1958 uppstod det juridiska problem. Uttrycket "svensk man" i det stycke i regeringsformen som angav vem som fick sitta tillförordnad ordförande gav kansliråden i justitiedepartementet "konstitutionell magknip", och med detta uttryck som grund ville de förklara Ulla Lindström som obehörig i sammanhanget. Det avväjdes dock av Östen Undén, som menade att man borde strunta i dessa "professorliga hårklyverier". I samband med den händelsen fick Ulla Lindström också kännedom om att det utbrutit ett smärre uppror i försvarsdepartementet sommaren 1957 när de där fick reda på att departementet skulle ingå i Ulla Lindströms ansvarsområde under

68. UL dagbok 6/8 1962. Om Inga Thorsson, se Lars G Lindskog, *Att förändra verkligheten. Porträtt av Inga Thorsson*, Stockholm 1990.

69. Ibid.

70. UL dagbok 30/9 1962.

71. UL dagbok 8/2 1963.

sommarregeringen 1957. En kvinna var otänkbar. Departementet hade efter protester fått ett annat statsråd som tillförordnad chef, utan att Ulla Lindström då fick kännedom om protesten.⁷²

Statsrådet och pressen

Att vara ensamt kvinnligt statsråd innebar att Ulla Lindström överhuvudtaget fick utstå speciell behandling i tidningarna. Hon skriver själv i memoarerna att hon i oppositionspressen ofta fick utstå klander som också innefattade en nedlåtenhet mot hennes kön. Hon utmålades som en "pratmoster" som inte kunde hålla tungan i styr och hennes agerande framställdes som ett utslag av kvinnlig tanklöshet. De uttryck som användes var också starkt genuskodade med omdömen som "beskäftig", "hysterisk", "amper", "snakkesalig", "trätlysten", "babblande" eller till och med "sessa med stjärten känslig för ris", invektiv som Ulla Lindström själv menade aldrig skulle ha använts mot ett manligt statsråd.⁷³ Hon skriver i sin dagbok 1957 att hon blir beklämd över hur olika tidningarna behandlar manliga respektive kvinnliga politiker. Det kan heta att manliga statsråd kan visa dåligt handlag, komma med undanflykter eller förhålla en sak, men tidningarna bemöter dem också i sak. Kvinnliga politiker behandlas däremot som vore de mindre vetande: "När oppositionspressen skäller på ett kvinnligt statsråd, så nyper den henne nedlåtan i örat som 'a naughty child'".⁷⁴

En enskild händelse man inte kan komma förbi när det gäller Ulla Lindström är den uteblivna nigningen. I juni 1956 besökte Englands drottning Elizabeth med make Sverige. När drottningen landssteg i Stockholm stod delar av regeringen redo och bugade sig artigt, även Ulla Lindström. Något som hon ansåg vara fullt naturligt och helt enligt gällande svensk etikett. Den brittiska pressen såg däremot annorlunda på saken. Att Ulla Lindström bugade sig och inte neg för drottningen uppfattades som en förolämpning. De svenska tidningarna var inte sena att följa efter även om kommentarerna här var mera förstående och snart var hela världspressen efter henne samtidigt som hennes arbetsplats och bostad dränktes i brev.⁷⁵ I en TV-intervju 1978 betecknade Ulla Lindström händelsen som "en uppståndelse a la Grönköping", löjligt uppblåst och knappast värd att minnas.⁷⁶

72. UL dagbok 29/8 1958.

73. Lindström 1970, s 198f.

74. UL dagbok 30/3 1957.

75. Lindström 1969, s 102ff.

76. "Ärligt talat". Sändt i TV1 21/10 1978. Arkivet för ljud- och bild, Stockholm.

Ur historisk synvinkel är den uteblivna nigningen intressant eftersom den säger mycket om det dåtida Sverige. I Ulla Lindströms arkiv på Riksarkivet i Stockholm kan man ta del av de hatbrev och hyllningar som skickades till henne i samband med "nigningen". I hatbreven kan man läsa en diger samling invektiv som ofta är en blandning av klass- och könshat. Könsord, nedsättande omdömen om kvinnokönet och socialisthat blandas i breven med mera välformulerad svenska. Ulla Lindströms uteblivna nigning tycks här ha blivit en ventil för en del medborgare som fick utlopp för sin avsky mot den aktuella samhällsutvecklingen där Ulla Lindström och socialdemokratin fick representera något av det värsta som hade hänt landet. På den andra sidan återfinns man såväl socialistiska präster som varvsarbetare som uttrycker sin beundran för det de såg som en rakryggad protest mot en fjäskande underdånighet för monarkin, vilket i och för sig var fel uppfattat eftersom Ulla Lindström inte menat det som en protest.⁷⁷ Reaktionerna på den uteblivna nigningen blottlägger polariseringen i det svenska samhället vid denna tid.

Statsrådet och hushållsarbetet

Ulla Lindströms förutsättningar att arbeta som statsråd var överhuvudtaget speciellt betingade av tidens genusarbetsdelning. Av hennes egen dagbok att döma var arbetsdelningen i hennes eget hushåll traditionell. Det är naturligtvis svårt att veta om och exakt hur hon, maken Martin och de två döttrarna delade på hushållsarbetet. Vid tillträdet som statsråd 1954 fanns det också ett hembitråde i familjen.⁷⁸ Några år senare verkar Ulla Lindström ensam stå för hushållet. Nyårsafton 1959 reflekterar hon i sin dagbok över skillnaderna i mäns och kvinnors arbetsvillkor:

I 3 1/2 år har jag skött mitt 4-personers hushåll utan hemhjälp med i genomsnitt 4 1/2 timmars hushållsarbete per dag (morgon/kväll). Det gör $3 \frac{1}{2} \times 4 \frac{1}{2} \times 365 = 5748$ timmar eller 718 stycken 8-timmars dagsverken. Tänk, om jag använt dem istället på att läsa – t. ex. kollegernas alla propositioner ordentligt? Hur mycket kunnigare skulle jag inte då ha varit. Eller använt dem på att nykonstruera egna förslag och genomdriva dem? Nog skulle den mannen (ty då måste jag förstås ha varit man med en god hustru som skött allting åt mig) ha lämnat det eftermälet efter sig att han fyllt sin plats väl.⁷⁹

77. Brev med anledning av den uteblivna nigningen. Ulla Lindströms arkiv, vol 11, RA, Stockholm.

78. Se artiklar om Ulla Lindström i t ex *Svenska Dagbladet* 3/6 1954 och i *Aftonbladet* 4/6 1954.

79. UL dagbok 31/12 1959.

Att den traditionella genusarbetsdelningen verkade hämmande för Ulla Lindström är klart och den bitterhet hon visar i citatet ovan återkommer på andra ställen i dagboken. Annandag jul 1964 läser Ulla Lindström del IV av *Dagens Nyheters* pensionerade chefredaktör Herbert Tingstens memoarer. Hon upprens över Tingstens klagan över svårigheterna med att fördriva tiden:

Som kvinna blir jag förundrad, föraktfull och en smula avundsjuk när jag läser detta. Mäns och kvinnors arbetsvillkor är ännu väsensskilda. Om Tingsten samtidigt haft en "kvinnoroll" eller hjälpt sin hustru Gerd med praktiska sysslor i marginalen av hennes "kvinnoroll", skulle han aldrig haft några tomrum, där ångesten och furierna kunde sticka upp, eller någon tid för petanden i det egna själslivet med åtföljande "synpunkter på mig själv."⁸⁰

Hon fortsätter med en allmän reflektion över mäns och kvinnors villkor:

På samma gång säger jag mig, att man aldrig kommer att kunna göra en rättvis jämförelse mellan mäns och kvinnors intellektuella prestanda i skrift eller handling så länge kvinnorna till större delen ensamma har vardagssysslorna på sin lott.⁸¹

Statsrådet och maktstrategierna

Regeringen fungerade som en politisk helhet, och utåt företrädde statsråden regeringens samlade politik. Ulla Lindström var här, liksom de andra statsråden, lojal. Internt inom regeringen förekom det delade meningar, framförallt när de enskilda statsråden kämpade för att det egna området skulle prioriteras. Dessa konflikter är svåra att rekonstruera eftersom de knappast protokollfördes. För Ulla Lindströms del kan man i dagböckerna och memoarerna se att hon redan i början av sin tid som statsråd aktivt använde sig av allianser för att driva sina egna frågor så att de skulle prioriteras inom regeringen. Ett slående exempel finner vi här inom familjepolitiken.

Barnfamiljerna hade ingen stark organisation som kunde tala för dem, vilket oroade det nyttillträdde statsrådet.⁸² Det krävdes ytterligare initiativ för att lyfta fram dem och Ulla Lindström var inte rädd för att dra i de rätta trådarna, varken framför eller bakom kulisserna. 1954 års familjeutredning hade

80. UL dagbok 26/12 1964. Biografiska uppgifter om Herbert Tingsten är tagna ur *Vem är det. Svensk biografisk handbok 1963*, Stockholm 1962, s 1083.

81. UL dagbok 26/12 1964.

82. UL dagbok 28/11 1955.

fått upp familjen på den politiska dagordningen, och Ulla Lindström försökte underblåsa opinionen så mycket som möjligt för att få igenom en höjning av barnbidragen.

Ulla Lindströms spel med opinionen började redan hösten 1955 då hon "förtroligt avtalat" med det socialdemokratiska kvinnoförbundets ledning att dess 930 klubbar skulle yttra sig över alternativen höjda barnbidrag eller sänkt skatt och tala om vad de föredrog.⁸³ Enkäten visade att 85 procent av klubbarna ville ha höjda barnbidrag istället för en skattesänkning.⁸⁴

I november 1955 skrev hon i sin dagbok att hon gjort upp med kvinno- och ungdomsförbunden om en stor konferens om barnfamiljerna i slutet av februari 1956. Hon planerade också en konferens om "daghem och deltid" för de förvärvsarbetande gifta kvinnornas räkning. Ulla Lindström menade att det gällde att hålla i gång och hävda sina intressen mot kollegornas konkurrerande anspråk på statens medel och deras "inteckningar i den politiska opinionen".⁸⁵

I januari 1956 skriver Ulla Lindström i sin dagbok att opinionen i barnbidragsfrågan, den opinion som hon själv underblåst, nog håller på att påverka hennes kollegor i regeringen.⁸⁶ I memoarerna 1969 beskrev hon det som att hon ville manövrera in barnbidragen i valperspektivet inför riksdagsvalet 1956 för att försöka säkra en höjning under 1957. För det ändamålet behövde hon kunna åberopa en stark opinion så att alla statsråd skulle känna barnfamiljernas blickar på sig inför valet och därför göra barnbidragen till en prioriterad fråga.⁸⁷

Opinionen underblåstes vidare med att Nancy Eriksson i samförstånd med Ulla Lindström lade en motion i riksdagen med krav på höjda barnbidrag.⁸⁸ Den fortsatta aktionen beskriver Ulla Lindström senare som att hon reste runt och "uppviglade" kvinnorna på frågemöten i landet där hon medvetet spetsade till sina reflexioner kring barnkostnaderna så att tidningsreferenterna skulle "känna vittringen av politisk konflikt".⁸⁹ När barnbidragshöjningarna sedan uteblev resulterade det i kritik i pressen. Den familjepolitiska opinionen innebar negativ publicitet, där hon bland annat blev kallad regeringens "skyltdocka", en publicitet som hon själv underblåste för att

83. Lindström 1969, s 89.

84. UL dagbok januari 1956.

85. UL dagbok 10/11 1955.

86. UL dagbok januari 1956.

87. Lindström 1969, s 89.

88. Ibid, s 89; MAK 7:1956.

89. Lindström 1969, s 89.

”hålla opinionen varm” i syfte att vinna gehör inom regeringen för en höjning av barnbidragen. Ett medvetet spel med opinionen som vapen och den egna hedern som insats. ”Men jag är nöjd med detta – mycket nöjd. Jag skulle placera fler dynamitladdningar under mig själv, om det sköt framåt även barnbidragen”, skriver hon i januari 1956.⁹⁰ Pressen blev här en bricka i ett politiskt spel där Ulla Lindström drog i trådarna. Nancy Erikssons barnbidragsmotion beskrevs till exempel i *Expressen* som en attack mot Ulla Lindström. ”Expressen skulle bara veta hur den tillkommit!”, skrev hon i sin dagbok.⁹¹

Utåt försvarade Ulla Lindström i remissdebatten i januari 1956 samtidigt regeringens beslut att inte höja barnbidragen efter linjen att remissbehandlingen av familjeutredningens betänkande ännu inte var avslutad, att den glädjande opinionen för ett ökat stöd till barnfamiljerna inte var enstämig och att det nu därför måste vaskas fram ett förslag som den politiska majoriteten i riksdagen kunde samlas kring.⁹²

Ulla Lindström fortsatte att ägna sig åt opinionsbildningen genom att hon vart än hon kom i landet lät förstå att hon välkomnade brev som berättade konkret om barnfamiljernas situation. Hundratals brev vällde in till Ulla Lindström, som redigerade dem, stencilerade sammanfattningarna och bombarderade regeringskollegerna med dem.⁹³ Någon direkt aktion från regeringens sida förbereddes dock inte, utan aktiviteten i frågan igångsattes istället av en oväntad allians i riksdagens andra lagutskott mellan fyra folkpartister, två bondeförbundare och två socialdemokratiska kvinnor som skrivit på Nancy Erikssons motion. De skapade där en majoritet för en skrivelse till regeringen med ett krav på att den skulle lägga en propositionen i barnbidragsfrågan. Detta utlöste till Ulla Lindströms glädje en febril aktivitet i regeringskansliet enligt devisen bättre att förekomma än att förekommas. Erlander menade att regeringen borde ta ett initiativ i barnbidragsfrågan innan skrivelsen blev känd. Finansministern Gunnar Sträng och Ulla Lindström skrev med statsministerns goda minne snabbt ihop en kommuniké som förklarade att regeringen skulle lägga ett förslag om höjda barnbidrag under 1957 års riksdag. Ulla Lindström meddelade också pressen att en tjänstemannaberedning skulle tillsättas för att räkna på olika åtgärder som grund för ett genomtänkt familjepolitiskt program.⁹⁴ Ulla Lindströms mullvadstaktik

90. UL dagbok 10/11 1955, januari 1956, cit januari 1956.

91. UL dagbok januari 1956.

92. Ibid.

93. Lindström 1969, s 90.

94. UL dagbok februari 1956.

hade lyckats och familjepolitiken kom upp på den centrala politiska agendan och en proposition om höjt barnbidrag förelades riksdagen våren 1957.⁹⁵

Som en epilög till Ulla Lindströms aktiva opinionsarbete inom och utom regeringen i barnbidragsfrågan kan man notera att Tage Erlander blev upprörd när han fick höra talas om det i slutet av 1956. Med hänvisning till Tage Erlanders dagbok den 8 december 1956 skriver Olof Ruin i sin bok om Erlander, *I välfärdsstatens tjänst*, att det framstod för Erlander som illojalitet att ett statsråd satte igång en kampanj som i sista hand var riktad mot ett annat statsråd, i detta fall finansministern.⁹⁶ Det framgår dock inte om han framförde denna kritik direkt till Ulla Lindström eller om han behöll tankarna för sig själv.

Avgången

Ulla Lindström avgick som statsråd den 30 december 1966.⁹⁷ Den direkta anledningen var att hon under budgetförhandlingarna hösten 1966 inte fick gehör för en, som hon ansåg, tillräcklig höjning av u-hjälpsanslaget. Avgången hade föregåtts av hetsiga diskussioner med finansministern Gunnar Sträng och statsministern Tage Erlander. Statsministern uppfattade hennes betående som illojalt både mot honom personligen och partiet.⁹⁸ Såväl vid den aktuella tidpunkten som i en intervju 1974 framställde han det som en situation där han vägrade förhandla med ett statsråd som hotade att avgå om hon inte fick igenom sina krav.⁹⁹ Ulla Lindström själv hade svårt att förstå Erlanders starka reaktion. Hon uppfattade det inte som att hon hotade med sin avgång för att få igenom sina krav, utan som att hon tog konsekvenserna av sin övertygelse, något hon menade att även ett statsråd måste kunna göra utan att det upplevdes som illojalt, eller ett hot. ”Eller är det bara uppstudsigheten hos ett fruntimmer som retar så oerhört?”, frågade hon sig i dagboken den 29 november 1966.¹⁰⁰

Efter avgången fortsatte Ulla Lindström sin kamp för en höjning av u-hjälpsanslaget som riksdagsledamot.¹⁰¹ Avgången sågs som en protest, efter-

95. Prop 1957:12.

96. Ruin 1986, s 158.

97. Hadenius, Molin & Wieslander 1991, s 371.

98. UL dagbok 29/11 1966, 30/11 1966, 7/12 1966.

99. UL dagbok 29/11 1966; Arvid Lagercrantz, Tor Lindmark & Liss-Gun Torell, *Tage, statsministern och privatpersonen*, Stockholm 1975, s 127.

100. UL dagbok 29/11 1966.

101. UL dagbok 10/1 1967, 20/1 1967, 24/1 1967, 26/1 1967, 22/2 1967, 20/4 1967.

som hon klart deklarerat att skälet var att hon inte fick gehör för en höjning av detta anslag. Hon befarade därför att partiet skulle slå tillbaka mot henne. Reaktionerna uteblev dock, eller man kanske kan säga att reaktionen blev just att reaktionerna uteblev, att hon betraktades "som luft" som hon själv skrev i dagboken i januari 1967.¹⁰² I ett brev till Inga Thorsson i oktober 1967 beskriver Ulla Lindström det som "den utfrysning efteråt som partiexpeditionen anbefallt".¹⁰³

I regeringen

I min framställning har jag genom att fokusera Ulla Lindström som statsråd under perioden 1954–1966 studerat hur tidens genusordning påverkade kvinnors makt och kvinnors villkor på den högsta politiska nivån, i regeringen. Att dra generella slutsatser utifrån en person kan synas vanskligt, men här menar jag att det är just det som är poängen. Att Ulla Lindström förblev det enda kvinnliga statsrådet under perioden 1954–1966 pekar i sig på att det under den aktuella perioden främst var fråga om kvinnlig representation i regeringen och att det ansågs räcka med *en* kvinna. Jag menar att man redan genom detta faktum kan konstatera att kvinnors möjligheter till inflytande i rikspolitiken var starkt begränsade under perioden. Det innebär dock inte att Ulla Lindström var ett maktlöst statsråd. Hon hade möjlighet att utöva makt, bland annat genom att bygga allianser och att använda opinionen som vapen. En studie av aktören Ulla Lindström har emellertid visat att strukturen, genusordningen, verkade begränsande för henne som person. En traditionell genusarbetsdelning i hemmet, en traditionell patriarkalisk struktur inom arbetarrörelsen och tidens föreställningar om genus i press och allmänt medvetande satte tillsammans gränser för hennes politiska gärning. Ulla Lindström kunde genom sin egen analys av tidens genusordning utforma strategier för att utöva makt. Strukturen förhindrade dock att hon blev något annat än en solitär på den högsta politiska nivån, trots hennes envetna försök att få in flera kvinnor i regeringen.

102. UL dagbok 3/1 1967. Om avgången se även UL dagbok 28/12 1966, 30/12 1966.

103. Brev från Ulla Lindström till Inga Thorsson 9/10 1967. Inga Thorssons arkiv, vol 3.1.2. Arbetarrörelsens Arkiv och bibliotek, Stockholm.

Summary: The Cabinet Minister and the Gender System. Ulla Lindström 1954–1966

Ulla Lindström (1909–1999), Sweden's third female cabinet minister, was appointed cabinet minister without portfolio in 1954. Her responsibilities included matters regarding Swedish citizenship, aid to developing countries, family affairs, and consumer issues. She remained the only woman in the Swedish government until her resignation in 1966. This article examines the gender system of the time and how it affected Lindström's work as cabinet minister, her ability to exercise political power and her general working conditions.

Ulla Lindström worked as cabinet minister in a time when the Swedish gender system was in a period of transition. Whereas the 1950s was the great "housewife decade", the 1960s was the decade that produced a national debate on gender roles. This debate began just as the two-earner family was becoming an ideal as well as a reality; however, the Swedish Labour Movement, a traditionally patriarchal organisation, did not specifically address women's political involvement. This is clearly demonstrated by the fact that during Lindström's period in office, it was considered sufficient that only one woman represent all the women of the country. Clearly, these attitudes limited Lindström's ability to exercise power.

Lindström's male colleagues regarded some political matters more suitable for a female cabinet minister and some political matters more suitable for her male counterparts. They believed that family affairs, for example, were issues that Lindström should address because she was a woman and that male cabinet ministers should address such issues as national defence. In the press, where female politicians were often described as feeble-minded, Lindström received special treatment. The traditional labour distributions based on gender in her own household also restricted her work. Lindström wrote in her diary that her household chores greatly reduced the time she had to influence political matters. In spite of all this, she cannot be considered a cabinet minister without power. She influenced political decisions by skilfully using the press and public opinion.

By focusing on Lindström's tenure as a cabinet minister (1954–1966), I have studied how the Swedish gender system affected women's power and women's conditions on the highest political level: the Swedish Government. To draw general conclusions from one person may seem delicate; however, this is the actual point. Lindström remained the only female cabinet minister between 1954 and 1966. This seems to indicate that she was considered the female representative of the time and no additional women were needed to represent the general female population. I conclude that this situation strongly restricted the influence women had on Swedish national politics during this period.

Through her own analysis of Sweden's gender system, Lindström was able to work out strategies for exercising power. Nevertheless, despite her persistent attempts to bring in more women into the Swedish government, the prevailing gender structure prevented her from becoming anything other than an isolated female at the top political level.